

Parlamentarizmus Ukrajnában és a kárpátaljai magyarok

FEDINEC CSILLA

A 20. században több nemzet vált függetlenné szeparatista önrendelkezéssel. Bár minden szovjet alkotmány (1924, 1936 és 1977) tartalmazta a „szabad elszakadás” lehetőségét, a szecessziós jog érvényesítése csak az 1990-es években vált lehetségessé.¹ Európa a 18. század végén a nemzetállam és a nacionalizmus szülőhelye volt, és úgy tűnt, a 20. század végén temetőjük is lesz. Ám a századvégi Európa, ahelyett, hogy túllépett volna a nemzetállamon, visszatért hozzá, aminek leglátványosabb bizonyítéka a Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia felbomlása és a nemzeti alapon létrejövő utódállamok. A politikai tér nemzeti határvonalak mentén való átszerveződése a nacionalizmus eltérő formáit hívta életre: a nemzeti kisebbségek autonómiára törekvő nacionalizmusait, az otthonukat adó új államok „nemzetiesítő” nacionalizmusait, valamint azoknak a „külső nemzeti hazáknak” a határokon átnyúló nacionalizmusait, amelyekhez a közös etnicitás alapján tartoznak.²

A nemzetiesítő nacionalizmus példája Ukrajna esete, amely történelmi előképének az 1918–20-ban fennálló Ukrán Népköztársaságot tartja. Ebben a polgárháborús időszakban Ukrajna területén több államalakulat regnált: (1) az Ukrán Népköztársaság (a keleti, Dnyeper-melléki Ukrajna), (2) a Nyugat-Ukrán Népköztársaság (a széteső Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területei: Galícia, Bukovina, Kárpátalja), (3) a letűnő orosz birodalom utóvédharcait a fehérek folytatták, (4) és mindezekkel szemben a bolsevikok és a Vörös Hadsereg létrehozta az új birodalmat, a Szovjetuniót, melynek egyik tagköztársasága lett Szovjet-Ukrajna.³

¹ Benjamin Neuberger: Nemzet önrendelkezés: egy fogalom dilemmái. *Magyar Kisebbség* 2000, 3. sz. http://www.hhrf.org/magyar_kisebbsseg/0003/m000310.html

² Vö: Rogers Brubaker: *Nacionalizmus új keretek között*. Atelier füzetek 11. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007.

³ Taras Kuzio az ukrán történetírásban négy iskolát különböztet meg: ruszofil, szovjet, keleti szláv, ukrainofil. 1991 után a hatalmon levő ukrán elitnek olyan

Ukrajna területe 1914 közepétől háborús övezet volt. A polgárháború éveiben a bolsevikok által gyakorolt hadikommunizmus annyit jelentett, hogy az ukrán területekről elkobzott élelmiszerral biztosították az oroszországi területek ellátását, ami az éhezés szélére sodorta a helybeli lakosságot. 1932–33-ban szörnyű éhínség pusztított az ukrán területeken, aminek okát ma preventív represszióként értelmezik. A Volga-menti, az észak-kaukázusi és az ukrainai termőterületekről raktárakba gyűjtötték a gabonát, ami éhínséghez vezetett. Ukrajnában súlyosbította a helyzetet, hogy itt nemcsak a gabonát, hanem mindenféle élelmiszert elvettek a lakosságtól. Nyilvánvaló, hogy az éhínséget nem a körülmények szerencsétlen összejárása okozta. Preventív deportálás áldozatává vált a II. világháború alatt – 1939, 1944–45 – a Szovjetunió ukrainai területeihez csatolt területek lakossága.

Az 1939. augusztus 23-án aláírt Molotov–Ribbentrop-paktum titkos záradéka nyomán a Vörös Hadsereg annektálta Lengyelország és Románia keleti térségét, melyeket Ukrajnához csatolt, illetve a Moldvai Autonóm Szovjet Köztársaságból és Besszarábiából létrejött a Moldvai Szovjet Köztársaság, a Szovjetunió 15. tagköztársasága.

A II. világháború frontjai két ízben pusztították végig Ukrajna területét, egyszer nyugatról kelet, majd keletről nyugat felé. A német megszállás alatt a „hontalan” zsidókat telepítették ide és végezték ki őket tömegesen. Kamenyec-Podolszkij ilyen gyűjtőhely volt. Az ukránok nem csak nagy honvédó háborúnak tartották a németek elleni harcot. Az Ukrán Nacionalisták Szervezete és az Ukrán Felkelő Hadsereg egyaránt harcolt a szovjetek és a németek ellen.

A II. világháborút lezáró békék eredményeképpen Ukrajna nyugati határai mentén kiegészült lengyel, román és csehszlovák területekkel. Ukrajna ezeket a területeket vele újra egyesülő történelmi régióknak tartja, akárcsak az utolsóként, 1954-ben – az 1654-es orosz–ukrán perejaszlavi paktum évfordulója alkalmából gyakorolt gesztusként – hozzá csatolt Krím félszigetet is. (A perejaszlavi paktum sajátos története a Bohdan Hmelnickij vezette lengyelelles felkelés, melynek célja a Lengyelországtól való elszakadás volt. Ebben a harcban a kozákok fordultak segítségért az erdélyi fejedelemséghez, a krími tatárokhoz és Oroszországhoz is. Az utóbbi a segítség fejében a Lengyelországtól elszakított kozák területekről nem vonta ki a hadseregét,

---

történetírásra volt szüksége, amely alátámasztja a nemzetépítés és a független államiság eszméjét. Így emelkedett emblematikus alakká Mihajlo Hruszevszkij, az 1918-as független ukrán népköztársaság elnöke, aki maga is kiváló történész volt. Vö.: Taras Kuzio: National Identity and History Writing in Ukraine. *Nationalities Papers* 2006, N 3, 407–427.

s idővel Oroszország részeként értelmezte. A perejaszlavi paktumban nem szerepelt ez a körülmény a segítség feltételeként.) Az ukrán történelem egyik kulcsfogalma az „újraegyesítés”, amelynek kétféle értelmezése van: jogszerű egyesítése az ország mai területét alkotó régióknak, illetve az a jogszerűtlen lépés, amikor a perejaszlavi döntéssel nyújtott segítség fejében az orosz birodalom bekebelezte az ennek magját képező ukrán kozák területeket, s ezzel a függetlenség helyett lengyel elnyomásból nem kívánt orosz uralom lett. A szovjet örökségből az egyetlen pozitívumként elfogadott tény, hogy ebben az időszakban alakult ki Ukrajna mai területe.

A Szovjetunió felbomlása, 1985–1991

Leonyid Brezsnyev szovjet pártfőtitkár 1982 novemberében bekövetkezett halála után az állami vezetők gyors egymásutánban követték egymást: alig több mint egy évig regnált Jurij Andropov, a KGB volt vezetője, akit a magyarok onnan ismerhettek, hogy 1956-ban ő volt a budapesti nagykövet, majd szinte csak hetekig volt posztján Konsztantyin Csernyecsko, aki már megválasztása idején halálos beteg volt, a nyilvánosság előtt alig jelent meg, Brezsnyev utolsó időszakához hasonlóan zavaros, érthetetlen kiejtéssel olvasta fel a kezébe adott beszédeket. A fizikailag mesterségesen kondicionált, de szellemileg már befolyásolhatatlan hatalmasságok után egy meglepően fiatal ember következett, az akkor 54 éves Mihail Gorbacsov, aki nem használt új politikai nyelvet, de hangsúlyossá tett bizonyos fogalmakat, melyek azt célozták, hogy változtatni kell. Változás volt az is, hogy megpróbálkozott az alkoholtilalommal – az erőlködés látványosan becsődölt –, de hogy mit is ért valójában az „átalakításon” és a „nyíltságon”, az csak az 1989–91-re kicsúcsosodott válságban mutatkozott meg. Gorbacsov és a reformerek mellett megjelentek a politikában a konzervatívok Borisz Jelcinnel, és volt egy harmadik réteg, az óhitű kommunisták, akik semmilyen változást nem támogattak. Jelcinnek nem volt alternatív programja Gorbacsovval szemben az ország megreformálására, de a változtatni akarás szándéka és a gorbacsovi út kritikája önmagában elegendő volt a számottevő tényezővé váláshoz a társadalom egyes szegmenseiben. Jelcint 1990 májusában az Orosz Föderáció Legfelsőbb Tanácsának (parlamentjének) elnökévé választották, aminek alkalmából kijelentette: „Soha nem támogattam Oroszország leválását, én a szuverén szovjetországot támogatom, minden köztársaság egyenlőségét,

önállóságát, azt, hogy a köztársaságok erősek legyenek és ezzel szilárdítsák a szovjetországot.”⁴

Az unió felbomlását Gorbacsov sem támogatta, 1990 őszétől bekeményített: behúzta a fékeket a nyíltság politikáját illetően, felélesztette a központi televízió cenzúráját, a minisztériumokba új embereket nevezett ki. Gorbacsov konzervatívvá vált a saját politikájával szemben.

1991. március 17-én két referendumot is tartottak: egy országosat a Szovjetunió további sorsának kérdésében és egyet az Orosz Föderációban annak eldöntésére, hogy bevezessék-e az elnöki rendszert – Jelcin javaslatára. A Szovjetunió Kommunista Pártjának áprilisi plenumán megpróbálták leváltani Gorbacsovot a pártfőtitkári posztról, azonban ügyrendi akadály merült fel: a leváltásra csak a párt kongresszusának volt jogosítványa. Gorbacsov formálisan maradt az ország vezetője. Borisz Jelcint viszont április 24-én az Orosz Föderáció elnökévé választotta magát.

Gorbacsov utolsó próbálkozása a szovjetország újjászervezésére irányult. 1991. augusztus 2-án bejelentette, hogy augusztus 20-án Oroszország, Üzbegisztán és Kazahsztán új szövetségi szerződést fog aláírni. Ez azonban gyakorlatilag egyet jelentett a Szovjetunió széthullásának bejelentésével. A bejelentésre Gorbacsovval szemben összefogott a hadsereg, a KGB és a kormány. Augusztus 19-én megalakították a Rendkívüli Helyzet Állami Bizottságát, melynek tagjai között ott volt többek között az akkori szovjet miniszterelnök, a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, a KGB vezetője is. A „puccsisták” célja „a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének megvédelmezése, szétesésének megakadályozása” volt.⁵

Gorbacsov eközben a Krímen nyaralt és várta az új szövetség aláírásának napját, augusztus 20-ikát. Augusztus 19-én a puccsisták felkeresték Gorbacsovot és megpróbálták rávenni, hogy az országban hirdessen rendkívüli állapotot. Miután Gorbacsov nemet mondott, a puccsisták saját rendeletben hirdettek rendkívüli állapotot, Moszkvába bevonult a katonaság, Gorbacsovot pedig háziőrizet alá helyezték. Jelcin felhívásban fordult Oroszország polgáraihoz, amelyben a puccsot alkotmányellenes, káros jobboldali fordulatnak minősítette.⁶ Jelcin fellépése megelőzött egy lehetséges polgárháborút. 1991. augusztus 21-én 16 órakor a szovjet parlament törvényen kívül helyezte a Rendkívüli Helyzet Állami Bizottságát. Ezzel véget ért a puccs,

---

⁴ Idézi: Андрей Данцев: *Правители России XX века*. Ростов-на-Дону, Феникс, 2000. 200.

⁵ Гюнтер Рормозер – Анатолий Френкин: *Консервативная революция. Политические исследования*, 1992. 1. sz. 202.

⁶ *Путч. Хроника тревожных дней*. Москва, Прогресс, 1991. 19.

ami egyúttal a Szovjetunió végét is jelentette.⁷ Gorbacsov lemondott és átadta a helyét Jelcinnek.

Ukrajna 1991. augusztus 24-én kiáltotta ki függetlenségét. Erről jóval később, december 1-jén tartottak népszavazást, ahol a lakosság döntő része a függetlenség mellett tette le a voksát.

1990-ben tartották a Szovjetunióban az utolsó parlamenti választásokat. Az 1989–1990-es időszak rendszerváltó pártja az Ukrajna Népi Mozgalma (közkeletű nevén RUH), melyet már 1988 novemberében elkezdett szervezni az Ukrjinai Írószövetség. Az 1990 márciusában megtartott választásokon a RUH több mint száz parlamenti helyet tudott megszerezni. Az utolsó ukrainai szovjet parlamentnek tehát már nem csak kommunisták voltak a tagjai, de külön frakciók még nem alakultak. A RUH legfőbb érdeme, hogy a szovjet típusú ukrán parlament elfogadta az új választási törvényt, annak a társadalmi nyomásnak köszönhetően, ami a Mozgalom növekvő politikai erejéből következett. De a választási törvény többszöri módosítása ellenére sem sikerült stabil politikai szerkezetet kialakítani. A hatalomgyakorlásban az államfő, a parlament és a kormány hármásának a hatalmi egyensúlyért folytatott harca a stabilitást veszélyeztető folyamatos bizonytalanságot tart fenn a politikai felépítményt illetően. Az ukrán parlamentet frakciók (egy adott párt képviselői), csoportok (különböző pártok szövetségre lépett képviselői) és a függetlenek alkotják. Nyugati értelemben vett parlamenti többség először 2000-ben jött létre az ukrán parlamentben Leonyid Kucsma akkori államfő nyomására, ám csak rövid időre, mert a lehallgatási botrányba keveredett elnök veszített pozícióiból.⁸ Az első ukrán államfő, Leonyid Kravcsuk korábban a szocialista Ukrajna első embere volt. Kucsmat 1994-ben választották meg először; 1999-es újraválasztása előtt legfőbb riválisa, Vjacseszlav Csornovil, a RUH elnöke rejtélyes autóbalesetben meghalt. A 2004-es elnökválasztást közfelháborodásra – „narancsos forradalom” – megismételték, akkor került hatalomra Viktor Juscenko.

A birodalom felbomlása után, a függetlenné vált Ukrajnában 1994-ben került sor az első választásokra többségi rendszerben, amikor számos pót-választással sem sikerült minden parlamenti helyet betölteni. 1998-ban és 2002-ben vegyes választási rendszert alkalmaztak, 4%-os parlamenti küszöbbel. 2006-ban már arányos rendszerben tartották meg a parlamenti választásokat, a bejutási küszöböt 3%-ra csökkentették, és megjelentek a politikai

⁷ Андрей Буровский: *Крах империи. Курс неизвестной истории*. Москва–Красноярск, 2004. 403.

⁸ Ruszlan Gorevoj: A halott újságíró és az elnök sírásója. *Élet és Irodalom* 2003, 26. sz.

palettán az első nemzetiségi alapon szerveződött pártok – mindkettő a magyaroké, akik az ország lakosságának 0,3%-át teszik ki. A 2007 őszen hivatalba lépett miniszterelnök, Julia Timosenko a 16. miniszterelnöke a független Ukrajnának, azaz 1991 óta ugyanennyiszert történt kormányváltás is, más-más intézményi struktúrával, programokkal.

Az 1994-es parlamenti választások

A többpártrendszer kialakulását az tette lehetővé, hogy 1990-ben megsemmisítették a szovjet alkotmány 6. és 7. cikkelyeit, melyek az egypártrendszert rögzítették. 1990-ig csak egy párt, 1991-ben 8, 1992-ben 14, 1994-ben 35, 1998-ban 65 párt volt hivatalosan bejegyezve.⁹ Az időszak pártjait az ukrán politológusok a következő kategóriákba sorolják: ultrabaloldali, baloldali, balközép, centrista, jobbközép, jobboldali, ultrajobboldali pártok.¹⁰ A baloldalon belül az „ortodoxok” (nosztalgizáló ultrák) és a „modernisták” (méréselt baloldal) álltak szemben egymással. A jobboldalon leggyakrabban hangoztatott eszmék a nacionalizmus és a szociális piacgazdaság.

A több mint 5.600 képviselőjelöltből az első fordulóban csak 49 képviselőt, a másodikban újabb 289 képviselőt választottak meg, végül 366-an kaptak mandátumot a 450 fős parlamentbe. Az újabb és újabb pótválasztások elhúzódtak a következő parlamenti választásokig. 30 körzetben így sem sikerült megválasztani a képviselőt. Az 1994-es választáson 28 politikai párt állított jelöltet, országos kampányt azonban csak Ukrajna Kommunista Pártja és Ukrajna Népi Mozgalma folytatott. A kommunisták 25%-ot, a népi mozgalom 5,9%-ot, a parasztpárt 5,34%-ot, a szocialisták 4,15%-ot értek el, de rajtuk kívül még kilenc párt képviselője jutott be a Legfelsőbb Tanácsba (Ukrán Köztársasági Párt, Ukrán Nacionalisták Kongresszusa, Ukrajna Kereszténydemokrata Pártja, Ukrajna Demokratikus Újjászületésének Pártja, Ukrajna Demokratikus Pártja, Munkapárt, Ukrajna Szociáldemokrata Pártja, Ukrán Konzervatív Köztársasági Párt, Ukrajna Társadalmi Kongresszusa). Összeségében a képviselők fele volt párttag. A Legfelsőbb Tanács tagjai 13 különböző nemzetiséget képviseltek, háromnegyed részben ukrán nemzetiségűek

---

⁹ Політичні партії України напередодні парламентських виборів: стан і тенденції. Аналітична доповідь УЦЕПД. *Національна безпека і оборона* № 12 (24), грудень 2001. 16–17.

¹⁰ Vö.: Валентин Якушик (ред.): *Політичні партії України*. Київ, Вир, 1996.

voltak, minden ötödik orosznek vallotta magát.¹¹ Az egyetlen magyar képviselő ekkor a pártonkívüli Tóth Mihály.

Az 1994-es választások után a parlamentben a következő frakciók
és csoportok alakultak¹²

№	A parlament összetétele	Képviselők száma	
		1994	1998
1.	Ukrajna Kommunista Pártja	89	83
2.	Ukrajna Népi Mozgalma	28	27
3.	Ukrajna Parasztpártja	27	–
4.	Ukrajna Szocialista Pártja	26	25
5.	Központ	31	38
6.	Ukrajnai agrárok	25	36
7.	Reformok	30	27
8.	Régiók képviselői	31	26
9.	Államiság	29	25
10.	Egység	33	25
11.	Függetlenek	27	23

A mindenkori parlamenti választásokra úgy tekintettek a kárpátaljai magyar érdekképviseleti szervezetek, hogy a mandátum erősíti meg az adott szervezet legitimitását, különösen a Magyar Állandó Értekezlet időszakában. 1989-ben alakult meg az első magyar érdekvédelmi szervezet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, amelyen belül gyorsan végbement a generációváltás, ami markáns szemléletváltást is hozott és máig kihatóan polarizálta a kárpátaljai magyar eliteket. Az 1994-ben létrejövő Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fóruma egyesítette többek között a KMKSZ-ből kivált, vele egyet nem értő régi, illetve újonnan alakult egyesületeket. A KMSZF abban gondolkodott, hogy Ukrajnában, az ukrajnai politikai erőkkel kialakított viszony által kell foglalkozni a magyarság ügyével, s ebben a központ Ungvár, a megyeközpont, az összes fontos intézménnyel, közte az egyetemmel, s a magyar szakkal, ahol az addigi kárpátaljai magyar elit rekrutáció-

¹¹ Історія українських виборів. *Орієнтири виборця 2002. Довідник*. Авторський колектив: Віталій Замніс – Денис Ковриженко – Дмитро Котляр та ін. Київ, Міленіум, 2002.

¹² Парламент України: основні напрями та етапи еволюції. *Національна безпека і оборона №2*, 2003. 5; *Верховна Рада України. Інформаційний довідник*. Київ, 1998. 24.

ja végbement, s amelynek ez a szerepe az 1990-es években egyre csökkent. A KMKSZ a Beregszász központú magyar autonóm körzet, Tisza melléki járás, illetve magyar tankerület létrehozásán kezdett el módszeresen dolgozni.

A Fórum szerepét egyre inkább átvette az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség, amelyet 1991 októberében hozott létre a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Lembergi Magyarok Kulturális Szövetsége és a Magyarok Kijevi Egyesülete, Fodó Sándor elnökletével. Az 1995. júniusi ungvári közgyűlésén Vass Tibor főtitkár a szövetség addigi munkáját értékelve kijelentette: nincs mit elmondania, mert a szövetség nem működött. 1996 márciusában az UMDSZ új elnököt választott Tóth Mihály parlamenti képviselő személyében. 1997-ben a KMKSZ felfüggesztette tagságát az UMDSZ-ben. Ezzel véglegessé vált a két táborra szakadás.

1990-ben Fodó Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség akkori elnöke indult a kijevi parlamenti mandátumért, majd váratlanul visszalépett, és a szövetség nevében a szavazókat egy ukrán jelölt, Vaszil Sepa támogatására szólította fel, amit azok meg is tettek. 1994-ben a KMKSZ-ből kivált szervezetek Tóth Mihályt jelölték, aki nyerni tudott Fodóval szemben, nem utolsó sorban az utóbbi kampányának a szavazók táborában visszatetszést keltő lejárató hangneme következtében.

Az 1998-as parlamenti választások

1998-ban a képviselők felét pártlistákon, másik felét egyéni körzetekben választották meg. 21 önálló politikai párt és 9 politikai tömörülés vett részt a választásokon, közülük a parlamenti küszöböt a következőknek sikerült átlépni: Ukrajna Kommunista Pártja – 24,65%, Ukrajna Népi Mozgalma – 9,4%, a szocialista párt és a parasztpárt közös baloldali blokkja – 8,56%, Ukrajnai Zöld Párt – 5,44%, Népi Demokratikus Párt – 5,01%, Hromada – 4,68%, Ukrajna (egyesített) Szociáldemokrata Pártja – 4,01%, Ukrajna Progresszív Szocialista Pártja – 4,05%. A magyar képviselőjelöltek párharcában Tóth Mihály alulmaradt az új KMKSZ-elnökkel, Kovács Miklóssal szemben, illetve látszólag magánakcióban az Ukrajnai Szociáldemokrata Párt (egyesített) listáján sikertelenül indult a választásokon a teljesen háttérbe szorult Fodó Sándor. Ezért a lépésért Fodót a KMKSZ etikai bizottsága elé idézték, minden különösebb következmény nélkül.

A rendkívül széttagolt parlament képtelen volt megválasztani a parlamenti elnököt. A helyzetet az Alkotmánybíróság 1998. december 3-i határozata változtatta meg, mely megerősítette a párton kívüli képviselők jogát

parlamenti csoport alakítására, valamint lehetővé tette parlamenti frakció megalakítását minden olyan párt számára, amely bejutott a törvényhozásba, függetlenül attól, hogy egyébként sikerült-e elérnie a 4%-os parlamenti küszöböt. Ezzel megindult a Legfelsőbb Tanács átstrukturálódása. Az addigi nyolc frakció mellett újabb frakciók és csoportok jöttek létre. A parlamenti mozgások még kevésbé tették lehetővé valamiféle stabil többség elérését.

Az elnökpárti többség támogatta Kucsma alkotmánymódosítási tervét, mely korlátozta volna a képviselők mentelmi jogát, célul tűzte a 450 tagú parlament 300 főre csökkentését és az államfő jogkörének kiszélesítését a parlament feloszlatását illetően. Ez ügyben népszavazást is kiírtak 2000 januárjában. A hivatalos végeredmény támogatta az államfő javaslatait, ám a referendum tisztaságát illetően a szakértők kifejezték aggályaikat.¹³ Kucsma kezdeményezésére lecserélték a parlament vezetését, a bizottságokban háttérbe szorították a baloldal képviselőit, változtatásokat eszközöltek a parlament ügyrendjében: minden szavazás név szerinti lett, minden ülésnapon egy napra sűrítették a szavazásokat, illetve koordinációs tanácsot hoztak létre, amely a szavazások előtt egyeztetett a frakciókkal. A jobboldali erőket sikerült parlamenti többséggé kovácsolni.¹⁴ Az ukrán törvényhozásban ekkor jött létre először nyugati értelemben vett parlamenti többség. A lehallgatási botrány – Moroz szocialista frakcióvezető közöttett a parlamenti ülésen egy kazettát, mely bizonyította, hogy az államfőnek is köze volt egy újságíró meggyilkolásához – azonban ismét felbolygatta a parlamentet. A kikényszerített többség megbénult a végszavazás előtt és így nem sikerült keresztülvinni az alkotmánymódosítást. A parlament menesztette Viktor Juscsenko kormányfőt és kormányát, de ez már egy új, véletlenszerű többség volt, mint ahogy a helyzet szülte ideiglenes többség szavazta meg a következő miniszterelnököt, Anatolij Kinahot is.¹⁵ A törvényhozás minden eleme, ahogy kezdettől fogva, továbbra is kiszámíthatatlan maradt.

¹³ Парламент України: основні напрями та етапи еволюції. *Національна безпека і оборона* № 2, 2003. 9.

¹⁴ A sajtó cikkezett arról, hogy egy-egy képviselőnek 30–50 ezer USA dollárt fizettek, hogy átüljön egyik frakcióból a másikba. Лариса Жаловага – Дмитро Скрыбін – Олександр Єльяшкевич: Якщо в парламенті збережеться демократія, то це буде прикладом для всього суспільства. *День*, 10 лютого 2000 р. 4. Nem ez volt az egyetlen „lefizetés” időszak.

¹⁵ Вибори 1998 року. Верховна Рада України III скликання. *Орієнтири виборця 2002. Довідник*. Авторський колектив: Віталій Замніус – Денис Ковриженко – Дмитро Котляр та ін. Київ, Міленіум, 2002.

Az 1998-as parlamenti választások nyomán alakult frakciók és csoportok az ukrán Legfelsőbb Tanácsban:¹⁶

№	A parlament összetétele	Képviselők száma		
		1998. május	1999. július	2001. július
1.	Ukrajna Kommunista Pártja	120	122	113
2.	Ukrán Népi Mozgalom	47	30	22
3.	Ukrajna Szocialista Pártja	35	24	17
4.	Ukrajnai Zöld Párt	24	23	17
5.	Népi Demokrata Párt	91	30	16
6.	Társadalom	39	17	–
7.	Frakció Ukrajna (egyesített) Szociáldemokrata Pártja	25	26	36
8.	Ukrajna Progresszív Szocialista Pártja	17	14	–
9.	Ukrajna Parasztpártja	–	15	–
10.	Reformok és Rend Párt	–	21	15
11.	Ukrajna Népi Mozgalma	–	16	14
12.	Haza	–	28	26
13.	Alma	–	–	15
14.	El nem kötelezettek	–	19	–
15.	Csoport Dolgozó Ukrajna	–	19	46
16.	Szolidaritás	–	–	21
17.	Ukrajna régiói	–	–	24
18.	Régiók újjászületése csoport 2001. áprilisig, utána Demokratikus Szövetség frakció	27	28	18
19.	Függetlenek	48	16	48

A parlamenti frakciókon és csoportokon belüli vándorlásokat csak részben tükrözi, hogy a táblázatban feltüntettük a ciklus három különböző időpontjában a létszámot. Nézzünk néhány példát. A két végpontján változatlan létszámúnak tűnő függetlenek sorában a közbeeső időben 1999 áprilisában 16-an, 2000 áprilisában 49-en, 2001 áprilisában pedig 44-en foglaltak helyet; a mélypont az 1998. októberi 15 fős létszám volt. Azok a népképviselők, akiket a parlament elnökévé, elnökhelyetteseivé választottak, automatikusan független képviselőkké váltak. A 2000 februárjában feloszlott frakciók (Ukrajna

¹⁶ Депутатські фракції та групи у Верховній Раді України 3 (14) скликання (I–VII сесії, травень 1998 – липень 2001). *Часопис ПАРЛАМЕНТ* 2001. № 5.

Progresszív Szocialista Pártja, Ukrajna Parasztpártja, Hromada) és csoport (El nem kötelezettek) tagjai szintén automatikusan függetleneknek minősültek. A ciklusban az egyetlen magyar képviselő, Kovács Miklós 1998. május 12-től független, 1998. július 22-től az El nem kötelezettek csoportjának tagja, 2000. március 16-án független, másnapról, március 17-étől a Szolidaritás csoport tagja. A 450 képviselőből kevesebb mint 200-an maradtak a helyükön a ciklus végéig, összességében a képviselők több mint 460-szor ültek át egyik szék-ből egy másikba. A legstabilabb frakciót a kommunisták alkották. A legtöbbet Volodimir Necsiporuk képviselő váltogatta a székét, összesen kilencszer.¹⁷ A képviselő Ukrajna főügyészének tanácsadója, a parlament jogi bizottságának tagja volt.¹⁸ A pártfegyelem, frakciófegyelem nincs szabályozva, mint ahogy a választási ígérek sem köztéma a választások után.¹⁹

2001-ben már 127 párt volt hivatalosan bejegyezve. Ezek közül mind-össze 12-nek volt országos hálózata. Ezeknek mintegy egyötöde van folyamatosan jelen a politikai színtéren, körülbelül ötvenről mondható el, hogy időnként megmutatkozik, a többi gyakorlatilag láthatatlan. Ugyanekkor az országban megjelenő 2.667 újságból 349 volt a pártlap (13%), a 3,5 milliárd összpéldányból valamivel több mint 250 milliónyi (7,2%). A nagy pártok saját honlappal rendelkeztek, illetve kimutatható befolyással bírtak bizonyos tévé- és rádióadókra.²⁰ Egy felmérés szerint a lakosság 40,2%-a egyetlen ideológiai irányvonalat sem támogatott, 13,9% a kommunista, 9,8% a szociáldemokrata, 8,8% a nemzeti-demokrata, 4,5% a zöldek, 3,9% a kereszténydemokrata, 2% a liberális elvek hívének vallotta magát. A radikális nacionalizmus és anarchizmus támogatottsága igen csekély (1,3% és 0,5%). 14,2 százalék nem válaszolt.²¹ Figyelemre méltó, hogy a közel 300 ezer önkormányzati képviselőnek kevesebb mint 8%-a tagja valamilyen pártnak.²²

¹⁷ Хронологія міжфракційних переходів народних депутатів України. *Часопис ПАРЛАМЕНТ* 2001. № 5.

¹⁸ Нечипорук Володимир Павлович. Обраний по виборчому округу №194 Хмельницька обл. http://gska2.rada.gov.ua/pls/radac_gs09/d_ank_arh?kod=623603

¹⁹ Az első összefoglaló erről a kérdésről: „ОПІСНТИРИ ВИБОРЦІВ” – моніторинг реалізації передвиборчих обіцянок народних депутатів у законотворчому процесі / *VOTER GUIDE: Implementation of Election Commitments in Legislation 4th Verkhovna Rada of Ukraine 4th Parliamentary Session*. Київ, Міленіум, 2004.

²⁰ Політичні партії України напередодні парламентських виборів: стан і тенденції. Аналітична доповідь УЦЕПД. *Національна безпека і оборона* № 12 (24), грудень 2001. 18–19.

²¹ Уо. 20–21., 23.

²² Уо. 26.

A lakosság ideológiai orientációja az egyes régiókban²³

	<i>Déli</i> (Herszon, Krím, Mikolajiv, Odesza)	<i>Központi</i> (Cserkaszk, Hmelnickij, Kirovohrad, Poltava, Vinnyca)	<i>Nyugati</i> (Csernyivci, Ivano-Frankivszk, Kárpátalja, Lviv, Rivne, Ternopil, Voliny)	<i>Keleti</i> (Dnyipropetrovszk, Doneck, Harkiv, Luhanszk, Zaporizsje)	<i>Északi</i> (Csernyihiv, Kijev, Szumi, Zsitomir)
Kommunista	11,7%	11,9%	4,0%	21,5%	15,7%
Szociáldemokrata	6,0%	13,8%	7,5%	10,9%	6,0%
Nemzeti-demokrata	5,0%	6,8%	24,8%	4,2%	4,8%
Zöldek	4,0%	3,5%	4,8%	6,0%	2,4%
Kereszténydemokrata	2,7%	2,5%	6,7%	3,4%	5,4%
Liberális	2,7%	2,7%	0,8%	2,1%	1,2%
Nacionalista	0,7%	1,4%	3,2%	0,4%	1,8%
Konzervatív	2,0%	0,2%	0,8%	0,7%	1,2%
Anarchista	0%	0,2%	0%	1,3%	0%
Egyiket sem támogatja	52,8%	37,8%	27,2%	41,3%	48,2%
Nem válaszolt	12,4%	19,2%	20,2%	8,2%	13,3%

A Razumkov Politikatudományi Intézet értékelése szerint 1994-ig a pártalakításban az ideológiai szempontok játszották a főszerepet, utána azonban egyre inkább az egyéb megfontolások kerültek előtérbe, a pártok fő funkciója nem a társadalmi érdekek képviselése, hanem egyes csoportok vagy személyek politikai legalizálása és érdekérvényesítése lett, választási vagy népszavazási kampányokhoz kötődően. 1) Megjelentek az adminisztratív eszközökkel létrehozott pártok, amelyeknek lényege, hogy az alapítótól valamilyen függőségben levő személyek kényszerültek rá arra, hogy belépjenek az adott pártba. Ide sorolható többek között a Régiók Pártja. 2) Az ellenzéki pártok ellehetlenítésének eszköze a klónpártok alapítása, egyes politikai vezetők ambícióinak meglovasításával. Ezzel a módszerrel bomlasztották fel a Népi Mozgalmat is. 3) A harmadik tényező a gazdasági lobbierdek megjelenése. A pártot vagy eleve az üzleti világ szereplői hozzák létre, vagy valamely

²³ Uo. 21. Szürkével van jelölve a parlamenti küszöb alatti támogatottság.

ideológiai alapon szerveződött pártban átveszik az uralmat a szponzorként megjelenő gazdasági csoportok, üzletemberek. Erre példa többek között Ukrajna (egyesített) Szociáldemokrata Pártja vagy a Haza párt.²⁴ A nagy pártok közül az ideológia a szervezőelve a Népi Mozgalomnak, a szocialistáknak és a kommunistáknak. A Népi Mozgalom felmorzsolódása után gyakorlatilag csak a baloldal ideológiai alapozású és folyamatosan fenntartható népszerűségük a lakosság folyamatosan nehéz élethelyzetével magyarázható. Egy felmérés szerint a lakosság 90%-a elégedetlen az életszínvonalával, mintegy 80% mondja azt, hogy az egészségvédelem, a szociális háló alacsony színvonalú. A lakosság 30%-a a hivatalos szegénységi szint alatt él.²⁵

A függetlenség tíz éve alatt Ukrajnában nem tudott kialakulni kormánypárt (koalíciós pártok) – ellenzéki pártstruktúra, a parlamenti pártok pozícióját az államfőhöz való viszony alapján lehet meghatározni. Ebben az értelemben beszélhetünk az államfő támogatását deklaráló pártokról, puha ellenzékről és kemény ellenzékről. A valóságban a konstruktív együttműködés mint olyan nem létezik, nem politikai elvek, hanem politikai bozót-harcosok állnak szemben egymással. Az 1980-as évek végén még létezett a demokratikus ellenzék egysége, utána azonban, még mielőtt a társadalmi átalakítás megtörtént volna, mint a Baltikumban vagy Kelet-Közép-Európában, rögtön bekövetkezett a szétosztódás etnikai, felekezeti, nyelvi stb. alapon egymással kibékíthetetlen táborokra, nem sikerült egységesen megfogalmazni a nemzeti érdeket, sőt azt sem, mi a nemzet. Az egyházak sem a békéltető szerepét játszották, hanem beleszóltak a nagypolitikába. Az elit a hatalomhoz való viszonyában tudja csak elképzelni a helyét; az új politikai elit pedig nem cselekvőképes a nómenklatúra árnyékában. 1990–2003 között az állami vezetők háromnegyede és a megyei közigazgatási hivatalok vezetőinek ennél is nagyobb hányada volt párt-, tanácsi és komszomol funkcionárius.²⁶ Dmitro Vidrin, az Európai Integrációs Intézet igazgatója egyik nyilatkozatában Magyarországot hozta fel példának, ahol a különböző ideológiai irányvonalat követő kormányok képesek voltak a legfontosabb stratégiai célokban megőrizni a folyamatosságot; ilyen például az EU-ba való belépés szükségessége. Ukrajnában azonban az elit képtelen a konszenzusra. A „doneckiek” és a „dnyipropetrovszkiak” paktumot köthetnek a „kijeviek” ellen vagy a „nyugatiak” és a „keletiek” a „központiak” ellen, az egységes

²⁴ Уо. 23–24.

²⁵ Ігор Жданов – Юрій Якименко: Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти. *Національна безпека і оборона* № 9, 2003. 4.

²⁶ Уо.

stratégia lehetősége azonban nem látszik.²⁷ Számos szakértő hangsúlyozza, hogy a legnagyobb gond a társadalmi konszenzus hiánya a stratégiai kérdéseket illetően.²⁸

A 2002-es parlamenti választások

Ukrajna fennállásának első tíz éve nem sikertörténet, sem gazdasági, sem politikai értelemben. 2002-öt már egyenesen a politikai válság éveként értékelték a szakemberek, illetve a pénzmosás elleni harc módszereinek kidolgozásával foglalkozó nemzetközi csoport és az USA pénzügyminisztériuma is fokozott veszélyre hivatkozva mindenkit óvatosságra intett az ukrajnai tranzakciókkal kapcsolatban. Miközben az Európai Unió minden addiginál nagyobb léptékű nyitásra készült, Ukrajna mindjobban elszigetelődött a nyugati világtól, az egyre növekvő orosz politikai befolyást erősítette a gazdasági összefonódás is. Gyakorlatilag nem volt alternatívája az orosz energiahordozók importjának, az ukrán privatizációban egyre erőteljesebb lett az orosz tőke részvétele. A fegyverropogástól sem mentes, durva kampánnyal járó 2002-es parlamenti választások alkalmával három pártnak (Ukrajna Kommunista Pártja, Ukrajna Szocialista Pártja, Ukrajna (egyesített) Szociáldemokrata Pártja) és három választási tömörülésnek (Mi Ukrajnánk, Julia Timosenko Választási Blokkja, Egységes Ukrajnáért) sikerült túllépnie a 4%-os parlamenti küszöböt. Az ellenzék (Viktor Juscsenko Mi Ukrajnánk Blokkja, Julia Timosenko Blokkja, a kommunista és a szocialista párt) együtt közel 60%-ot szerzett, az elnökpárti oldal, a szinte a teljes írott és elektronikus sajtót kisajátító Egységes Ukrajna, valamint Ukrajna (egyesített) Szociáldemokrata Pártja pedig ennek egyharmadát tudta csak elérni szavazatokban.²⁹

---

²⁷ Дмитро Видрін: В Україні еліта лобіює переважно групові інтереси... *Національна безпека і оборона* №9, 2003. 33.

²⁸ Анатолій Гриценко: Політична еліта України: чи здатна вона виконати свою суспільну місію на сучасному етапі. *Дзеркало тижня* № 44 (469) 15 – 21 листопада 2003.

²⁹ Парламент України: основні напрями та етапи еволюції. *Національна безпека і оборона* № 2, 2003. 10; Сергій Макеєв – Володимир Горбач: *Вибори президента в суверенній Україні*. Громадська неприбуткова організація „Інститут політики”. <http://www.tomenko.kiev.ua/cgi/redirect?url=pc07-2003-05.html>

№	A parlament összetétele	Képviselők száma	
		2002-ben	2003-ban
1.	Egységes Ukrajna	177	–
2.	Mi Ukrainánk	119	103
3.	Ukrajna Kommunista Pártja	64	60
4.	Ukrajna (egyesített) Szociáldemokrata Pártja	31	37
5. Frakció	Timosenko Blokkja	23	19
6.	Ukrajna Szocialista Pártja	22	20
7.	Ukrajna Régiói	–	47
8.	Dolgozó Ukrajna	–	42
9.	Ukrajna Agrárpártja	–	16
10.	Népi Demokrata Párt	–	15
11.	Néphatalom	–	21
12. Csoport	Demokratikus Kezdeményezések	–	18
13.	Népi Választás	–	14
14. Függetlenek		10	20

Az USZDP(e) a 2002-es választásokon Kovács Miklóssal, a KMKSZ támogatójával szemben Gajdos Istvánt, az USZDP(e) beregszászi elnökét indította, aki mögé felsorakozott az UMDSZ is. Kovács esélyeit csökkentette, hogy a jelöltek között szerepelt egy vele azonos nevű, a közéletben egyébként teljesen ismeretlen személy is, aki ezzel a névazonossággal nyilvánvalóan sok szavazatot elvitt. A sokadik átszámolás, fellebbezés, panasz, végül Legfelsőbb Bírószági döntés után Gajdos kapta meg a mandátumot. A botrányokkal övezett választásokkal kapcsolatban Hennagyij Moszkal, Kárpátalja akkori kormányzója annak a véleményének adott hangot, hogy Magyarország nyíltan felvállalta Kovács támogatását, ami direkt politikai beavatkozás, s nem az első eset, hogy ilyen közvetlen beavatkozás mérgezi az ukrajnai magyar szervezetek egymás közötti vitáit. A KMKSZ választmánya nyilatkozatban mondta ki, hogy Gajdos győzelmét durva visszaélések, szavazócédulák utólagos jogtalan megsemmisítése eredményezte, így a végeredmény nem felel meg a választók akaratának, Kovács a 72-es körzet magyar többségű településeinek döntő többségében nagy fölényrel győzött, így a KMKSZ legitimitásához nem férhet kétség, az továbbra is a kárpátaljai magyarság legjelentősebb érdekvédelmi szervezete. A vita lényege a legitimitáció körül forog. A KMKSZ legfőbb érve ebben, hogy az UMDSZ, vele ellentétben,

nem vett részt a választásokon, az általa támogatott parlamenti képviselő egy hatalmon levő ukrán párt képviselője. Ha szó szerint vesszük a jelölést, akkor a szavazócédula megfelelő rubrikája szerint ekkor Kovács „önjelölt”, Gajdos az USZDP(e) jelöltje volt, civil szervezet ugyanis nem állíthatott képviselőjelöltet. Gajdos a 2004-es, narancsos forradalommal fűszerezett ukrainai államfőválasztás alkalmával megváltozó erőviszonyok közepette azonban átült a Szocialista Párt frakciójába, ami – az UMDSZ kivételével – minden oldalról erősen megtépázta politikusi tekintélyét.

2006–2007: alkotmányossági próba

2004. novemberi államfőválasztás alkalmával az előrejelzések Viktor Juscsenko biztos győzelmét jósolták (1999 decembere és 2001 májusa között az ország miniszterelnöke volt), mégis a regnáló miniszterelnök, Viktor Janukovics kapott papíron több szavazatot. Az emberek kivonultak Kijev főterére és Juscsenko pártjának – Mi Ukrajnánk – színében, narancsszínű zászlók alatt követelték a választások megismétlését. Juscsenkót támogatta a Julia Timosenko vezette tömörülés és a szocialisták is. A december 26-ra kiírt megismételt választásokat Juscsenko nyerte meg. Janukovics miniszterelnöknek mennie kellett. 2005 februárjától Julia Timosenko került a kormány élére, azonban együttműködése az államfővel kétesnek és rövid életűnek bizonyult. Kölcsönösen hivatali visszaélésekkel vádolták egymást. 2005 szeptemberétől az államfő pártjához tartozó Jurij Jehanurov vette át a kormányrudat.

Az alkotmánymódosítás és a népképviselők megválasztásáról szóló új törvény által a közelgő parlamenti választások mindenképp új helyzetet voltak hivatottak teremteni. A legfontosabb pontok az arányos választási rendszer bevezetése és a parlament szerepének megemlése azáltal, hogy a bekerülő pártok kötelesek parlamenti többséget létrehozni, amelyik megszavazza a kormányt. Ezen a választáson már nem indulhattak „önjelöltek” sem, ez vezetett ahhoz, hogy az országban elsőként a nemzetiségek közül a magyarok két pártot is alakítottak. Ekként jegyeztette be magát a KMKSZ Kovács Miklós elnökletével (KMKSZ Ukrajnai Magyar Párt) és megalakult az Ukrajnai Magyar Demokrata Párt (UMDP) Gajdos István elnökletével. Egyik pártnak sem volt reális esélye arra, hogy elérje a 3 százalékos parlamenti küszöböt, a valódi tét a helyi önkormányzati helyek megszerzése volt.

A soros parlamenti és helyhatósági választásokra 2006 márciusában került sor. Az Ukrajnában bejegyzett 126 pártból 45 párt és tömörülés került fel a választási listára. A közvélemény-kutatások, az exit poll nem járt

a tényleges végeredmény közelében. A 225 választókerületben a következő erőket juttatták be a 450 tagú Legfelsőbb Tanácsba:³⁰

Nő	A parlament összetétele (frakciók)	Szavazati arány	Mandátum
1.	Régiók Pártja	32,14%	186
2.	Julia Timosenko Blokkja (Haza Összúkrán Egyesület, Ukrán Szociáldemokrata Párt)	22,29%	129
3.	Mi Ukrajnánk Blokk (Mi Ukrajnánk Népi Szövetség, Ukrajna Nemzeti Mozgalma, Ukrán Nacionalisták Kongresszusa, „Szobor” Ukrán Köztársasági Párt, Keresztény Demokraták Szövetsége Párt és a 2007. márciusában kivált Ukrajnai Gyáriparosok és Vállalkozók Pártja)	13,95%	81
4.	Ukrajna Szocialista Pártja	5,69%	33
5.	Ukrajna Kommunista Pártja	3,66%	21
6.	Függetlenek		16

Viktor Juscsenko államfő az őt 2004 decemberében hatalomra segítő „narancsos forradalom” pártjaitól (Julia Timosenko Blokkja, Mi Ukrajnánk Blokk, Szocialista Párt) joggal várta a kormányalakítást, még akkor is, ha Janukovics pártja volt a választások egyértelmű nyertese. Ennek ellenére hosszú, kínos tárgyalások következtek. Ez már jelezte a törést. Június 22-én jelentették csak be, hogy három parlamenti frakció (Julia Timosenko Blokkja, Mi Ukrajnánk Blokk, Szocialista Párt) 239 képviselőből megalakítja a „narancsos koalíciót”. A koalíció Petro Porosenkót (Mi Ukrajnánk Blokk) jelölte parlamenti elnöknek, akit egyébként korábban éppen a narancsos erőkon belüli ellentétek következtében váltottak le a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács elnöki tisztéről. A szocialisták azonban részt kértek a hatalomból – az államfő és a miniszterelnök a koalíció két pártjának színeit képviselik, míg a szocialisták kimaradnak ebből a pozícionálásból – és Alekszandr Moroz személyében saját jelöltet állítottak. Velük együtt a Régiók Pártja és a Kommunista Párt megszavazzák a szocialista jelöltet. Ez az újabb törés a narancsos erőkon belül.

Júliusban a Szocialista Párt tagjai hivatalosan kiléptek a „narancsos koalícióból”. Tegyük hozzá, hogy ideológiai értelemben, amiről alig beszélünk, Timosenko Blokkja és a Mi Ukrajnánk a jobboldal; a Régiók Pártja pedig a baloldal az ukrán politikai színtéren. A szocialisták igazából most kerültek

³⁰ http://gska2.rada.gov.ua/pls/site/p_fractions

a helyükre. A választásokon győztes Régiók Pártja, valamint a Szocialista Párt és a Kommunista Párt megalakította a „válságellenes koalíciót”, amely Viktor Janukovicsot jelölte miniszterelnöknek (Régiók Pártja). Augusztus 4-én a parlamenti többség megszavazta az új miniszterelnököt, aki Jehanurovot váltotta. Timosenkóék ellenzékinek nyilvánították magukat, a Mi Ukrajnánk (Jusczenko államfő pártja) azonban tárgyalásokat kezdett a „válságellenes koalícióba” való belépésről. Nagykoalíció jobb- és baloldal összecsiszolása által? Októberre kiderült, hogy ez nem megy, a Mi Ukrajnánk frakciója bejelentette, hogy nem tárgyal tovább a kormánykoalícióval, és ellenzékben marad.

2007. február 24-én Julia Timosenko Blokkja és a Mi Ukrajnánk Blokk megállapodnak a közös ellenzéki fellépésről a parlamentben. A sokadik törés elfedése, ha erről külön meg kell állapodniuk az ellenzéki pártoknak. Március 21-én a parlament gazdasági miniszternek szavazta meg Anatolij Kinahot. Másnap a Mi Ukrajnánk Blokkhoz tartozó Gyáripárosok és Vállalkozók Pártja, melynek Kinah a vezetője, azt javasolta parlamenti képviselőinek, hogy lépjenek ki az ellenzéki frakcióból és csatlakozzanak a kormánykoalícióhoz. A kormánykoalíció ugyanezen a napon úgy döntött, hogy „válságellenes koalíció” helyett „nemzeti egység koalíciója” néven fut tovább. Julia Timosenko Blokkjából 5 képviselő és a Mi Ukrajnánk Blokkjából 6 képviselő átül a kormánykoalíció padosoraiba. Az államfő félelme, hogy a kormánykoalíció elérheti a parlamentben az ügydöntő kétharmados többséget. Március 29-én rendkívüli parlamenti ülésen Viktor Jusczenko bejelentette, hogy május 27-re új parlamenti választásokat fog kiírni. Április 2-án alá is írta az erről szóló rendeletet.

A kormánykoalíció – Régió Pártja, Szocialista Párt, Kommunista Párt – önálló politikai pártokat jelenít meg, míg az ellenzék két tömörülés alkotja. Egy-egy tömörülésben, blokkban több párt vesz részt, melyek a parlamentbe jutás esélyének növelése érdekében szövetkeztek egymással. Ez a többrétegűség, a többszínűség sokkal sérülékenyebbé teszi ezeket a formációkat, mint amilyen a helyzet az önálló pártok esetében. A Régiók Pártjában találjuk meg Leonyid Kucsma volt elnök valamikori környezetének vezető személyiségeit. A választások körüli időben ennek a pártnak a háza tájáról egyetlen disszonáns hang sem szivárgott ki. Földrajzilag a szavazatarányokat tekintve a Régiók Pártja a keleti régiót, Julia Timosenko Blokkja az ország középső részét, a Mi Ukrajnánk a nyugati régiót fedi le. A két vezető politikusnak szinte eposzi jelzője, hogy oroszbarát Janukovics és nyugatbarát Jusczenko. A narancsos forradalmat a külföld nyílt állásfoglalása kísérte. Ebből nyilvánvalóvá válik Ukrajna geopolitikai stratégiai helye, de semmit nem látunk belpolitikai és az ukrán gazdaságot illető stratégiájából.

Csak belpolitikai válság a nyugatbarátnak tartott államfő és az oroszbarátnak tartott miniszterelnök egymásnak feszülése? Milyen egyéb érdekek befolyásolják a történéseket?

Az orosz gáznak több mint 80 százaléka három Ukrainán keresztül haladó fővezetéken jut el Európába. A 2004-es ukrajnai elnökválasztás után, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az ukrajnai politikának szerves része az európai tájékozódás, Oroszország kiemelten kezdte kezelni az egyéb szállítási útvonalak kérdését. Németországgal, Olaszországgal és Franciaországgal megállapodást kötött a tervbe vett észak-európai gázvezetéken keresztüli szállításokról, illetve elhatározta az Oroszország és Törökország között a Fekete-tenger alatt húzódó Kék Áramlat vezeték meghosszabbítását Románián, Magyarországon keresztül Ausztriáig, Ukrajna megkerülésével. Az Európai Unió is keresi az alternatív megoldásokat, különösen, hogy az orosz–ukrán gáz(ár) vitának maga is szenvedő alanya volt. (Oroszország a szövetségesnek tartott volt szovjet tagköztársaságoknak kedvezményes áron adja az energiát. Ha Ukrajna kilép ebből a szövetségből, akkor neki is a világpiaci árat kell megfizetnie.) A Nabucco-vezeték Oroszországot elkerülve juttatná Európába a közép-ázsiai és az iráni földgázt. A közép-ázsiai készletek nagysága azonban nem pontosan ismert, ezenkívül már itt is vannak orosz érdekeltségek. Iránnal kapcsolatban pedig a világ most az atomprogramra figyel. Ukrajna számára nagy kérdés, hogy amennyiben megszűnik stratégiai szerepe az energiatránzitot illetően, bár ez a lehetőség nem a közeljövőben fog bekövetkezni, van-e élet utána? Mi határozza majd meg a pozícióját? Ma még érdekek metszéspontjában áll az ország katonapolitikai állásfoglalása is.

Az államfő április 2-i rendelete a parlament feloszlatásáról lavinaként indította el az utcai demonstrációkat. A demonstrációk szervezettek, többek között buszokkal hozzák fel vidékről a tüntetőket, fizetett tüntetőkről is beszélnek, bár a spontaneitás sem tagadható, és mindkét félnek vannak hívei. Amiben más: 2004-ben nyilvánvaló volt a választási csalás és a külföld állásfoglalása is. Most azonban, ha szó szerint vesszük az alkotmányt, az államfőnek nem volt joga a parlamentet felosztatni. Már a rendelet aláírásának napján a miniszteri kabinet vétót emelt ellene, arra hivatkozva, hogy az alkotmányellenes. Mindkét fél az alkotmánybírósághoz fordult, amely halogató álláspontra helyezkedett, ami azt jelezte, hogy bármilyen döntés szülessen, nemcsak jogi problémát kell megoldani. Az államfő nem reagál a miniszterelnök ultimátumaira a parlamentet felosztató rendelet visszavonását illetően – egyébként a parlament működik, mintha mi sem történt volna –, és nem veszi fel a kesztyűt arra a fenyegetődzésre sem, hogy amennyiben előrehozott parlamenti választások lesznek, akkor államfőválasztást is kell tartani.

A parlament elnöke a parlament ülésén kijelenti, hogy az egész botrányos ügy mögött Julia Timosenko áll, aki bujtogatja az államfőt. Az 1990-es években videókölcsonzésből élő, majd a gazdasági szektor állami felügyeletének legmagasabb pozíciójába emelkedő Julia Timosenko, akit saját bevallása szerint demokratikus nézeteiért később meghurcolt az ügyészség, állította: nem is számít az alkotmánybíróság döntése. Az alkotmánybíróság végül meghozta a döntést, amivel megsemmisítette az államfő rendeletét az előrehozott választásokról. Ez azonban nyilvánvalóan nem csillapította le a kedélyeket. 2007. szeptember 30-án, közös megegyezéssel, megtartották az előrehozott választásokat; ez alkalommal mindkét magyar párt jelöltje felkerült egy-egy nagy párt listájára, azonban ezúttal sem sikerült bejutniuk a törvényhozásba. Kovács Miklós, a KMKSZ elnöke a 99. volt Juscsenko Mi Ukrajnánk Blokkjának listáján, ugyanazon a listán, ahol a Mi Ukrajnánk kárpátaljai megyei tanácsi frakcióját vezető Mikola Vehesnek, az Ungvári Nemzeti Egyetem rektorának csak a 180. hely jutott. A Szocialista Párt listáján pedig a 11. helyre került Tóth Mihály, a másik magyar párt tiszteletbeli elnöke. Ha a szocialisták egyáltalán bekerültek volna a parlamentbe, akkor Tóth biztos befutó. Kovácsnak a befogadó politikai tömörülés erejéhez mért előkelő listás helye azonban nem kecsegtetett sok reménnyel. A magyar pártok meglepő pozícionálása mögött feltételezhetjük a külföldi pártsegítséget, sem a magyar szavazók számaránya,³¹ sem pedig a magyar pártok kárpátaljai befolyása nem akkora, hogy ezt önmagában indokolná.

Az előrehozott választásokkal semmi sem tisztázódott Ukrajnában. Timosenko Blokkjának és a Mi Ukrajnánk Blokkjának vezetői aláírták a megállapodást a koalíciós kormány alakításáról, a Régiók Pártja azonban és maga Viktor Janukovics is azon a véleményen volt, hogy nagykoalíció nélkül továbbra sem lesz egyensúly. Petro Szimonenko, a Kommunista Párt elnöke máris megvádolta Timosenkókat és a Mi Ukrajnánkat, hogy a kulisszák mögött megkezdték az alkudozást a parlamentiszék-várományos képviselőjelöltekkel, politikai hátszelet ígérve gazdasági érdekeltségeikhez. Juscsenko államfő továbbra is hangoztatta, hogy Ukrajna külpolitikai céljai

---

³¹ A 2001. évi népszámlálás adatai szerint az ország lakosságának 77,8%-a ukrán, 17,3%-a orosz, a többi nemzetiség 1% alatti, közte a magyarok is (0,3%). Kárpátalján az összlakosság 80,5%-a ukrán, 12,1%-a magyar, a többi nemzetiség 3% alatti. Kárpátalja területe 12,8 ezer km², Ukrajna területének 2,1%-a, a második legkisebb megye. Vö: Molnár József – Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, KMPSZ, 2005.

közt elsőrendű az EU-hoz és a NATO-hoz való csatlakozás. Ebben azonban a Régiók Pártját nem látta partnernek.

Kül- és belpolitika mezsgyéjén

Az ukrán–magyar kapcsolatok új szakasza nem az ukrán állam függetlenségével (1991) vette kezdetét, hanem 1989-cel indul, a gorbacsovi reformidőszak kiteljesedésének évétől. Országon belül megalakulhatott a magyar érdekvédelmi szervezet, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a két ország között pedig megnyíltak a határok.

A Szovjetunió időszakában rendkívül nehéz volt a határon átnyúló kapcsolattartás magánszemélyek számára. Külföldre magáncélból két évente, csak közeli rokonhoz engedték az utazást. Akinek nem volt külföldön rokona, az sportolóként, művészeti együttes tagjaként, vagy diplomata útlevelelre jogosult személyként juthatott el külföldre, illetve szervezett turistaúton vehetett részt. A szovjet–magyar határon unikális jelenség volt az asztélyi–beregsurányi Szovjet–Magyar Barátság Almáskert. A kapcsolattörténet sajátos esete ez, mivel a szovjet időszakban a határt Magyarország felé csak a csapi–záhonyi átkelőnél lehetett átlépni, mindenütt szigorúan őrzött szögesdrót állt. Az almáskertnél azonban minden évben egyszer megnyitották a határt és pártvezetőkkel karöltve az egyszerű tsz-tagok és kolhozisták szüretelték a gyümölcsöt.³²

1989. március 1-jével megnyíltak a szovjet–magyar határon az első olyan határátkelők, amelyek a kishatárforgalmat biztosítják. Azóta is folyamatosak a tárgyalások a határátlépés kérdéseiről. Magyarországnak a schengeni övezethez csatlakozását megelőzően diplomáciai lépésekre volt szükség ennek a határátlépési módnak a további fenntartása érdekében. A kishatárforgalomnak a kárpátaljai magyarság szempontjából megkülönböztetett jelentősége van, hiszen 90%-ban a határmenti zónában élnek, bár hozzá kell tenni, hogy a kishatárforgalom valóban csak a szűk határzónában való közlekedést tesz lehetővé, amely nincs tekintettel egyik oldalon sem, így Magyarországon sem a rokonok-barátok lakóhelyére.³³ A magyar kormány részben saját sikerének

³² Éger György: *Regionalizmus, határok és kisebbségek Kelet-Közép-Európában. Szempontok a határrégiók vizsgálatának elméleti megközelítéséhez*. PhD-értékezés. Budapest, 2000. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/eger_gyorgy.pdf; A nagy szovjet cirkusz. Zelei [Miklós] interjúja Zoltai Károly operatőrrel. <http://www.tvarchivum.hu/?id=204157>

³³ Képviselői kérdésre adott válaszában Göncz Kinga külügyminiszter úgy fogalmazott, hogy a magyar–magyar kapcsolatok „régí-új” eszköze a kishatárforgalom, de

tartja, hogy 2007 januárjától az uniós tagállamok tisztán közösségi jogi keretek között kishatárforgalmi megállapodásokat köthetnek.³⁴ 2003. november 1-jétől az ukrán állampolgárok ingyenes, hosszú lejáratú vízummal utazhattak Magyarországra, a magyar állampolgárok viszont vízum nélkül utazhattak be az országba. Ez az aszimmetrikus működés a „lengyel modellt” követte. 2008-tól azonban a schengeni szabályok érvényesek, némi könnyítésekkel.³⁵

Az Ukrajna függetlenedése utáni első évek kapcsolattörténetét ukrán részről egyértelműen pozitívan ítélik meg három fontos dolog miatt: Magyarország az elsők között ismerte el Ukrajnát és létesített vele diplomáciai kapcsolatokat;³⁶ Magyarország volt az első ország, amellyel jószomszéd-sági és együttműködési szerződést kötött (1991. december 6-án, mely 1993. június 16-án lépett életbe);³⁷ Budapesten nyílt meg Ukrajna első külképviselete (1992. március 24-én).

---

van „generális megoldás” is: „Ez pedig a vízummentesség (s nem a letelepedés nélküli kettős állampolgárság). Magyarországnak úttörő szerepet kell vállalnia [...] ebben a folyamatban.” (2007. október 9.) <http://www.mkogy.hu/irom/03840/03840-0001.pdf>; Ukrajnában nem ismerik el a kettős állampolgárságot.

³⁴ IRM-A magyar–ukrán kishatárforgalom szabályozásáról. <http://jogalkotas.hu/drupal/node/1321>

³⁵ Megállapodás az Európai Közösség és Ukrajna között a vízumok kiadásának megkönnyítéséről. Az Európai Unió hivatalos lapja. 2007. december 18. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/4EA8C05D-90C5-43A2-AF97-AC2834CDA10F/0/EU_Ukrajna.pdf

³⁶ Микола Держалюк: Угорська політика щодо України на сучасному етапі. In: *Українська державність у ХХ столітті (Історико-політологічний аналіз)*. Київ, Політична думка, 1996.

³⁷ Ukrajna jogfolytonosnak tekintette a még 1991 májusában megkötött kisebbségvédelmi szerződést is. Володимир Литвин: Українсько-угорські відносини: історичні традиції та нові обрії співробітництва. *Голос України* 2004.05.29. Magyarországon viszont az ukrán–magyar alapszerződés – az alapszerződések korában az első ilyen dokumentum – kérdése belpolitikai vitákhoz vezetett. A központi kérdés az volt, hogy vajon az alapszerződéssel kapcsolatban Magyarországnak fel kellett volna-e vetnie a kárpátaljai magyarok kérdését. Az alapszerződés miatt támadták Antall József miniszterelnököt és Jeszenszky Géza külügyminisztert is. Többben az MDF és a MIÉP szétválásának egyik okát is ebben látták. Vö. többek között: Kis János: A kisebbségi kérdés az új világrendben. *Beszélő*. 2002. 4. sz.; Mák Ferenc: Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala (1989–1999). *Magyar Kisebbség*. 2000. 3. sz. Az ukrán elemzők azt emelik ki, hogy az MDF radikális szárnya és a Kiszgazdapárt ellenezte a ratifikálást, s a legfőbb kifogást amiatt emelték, hogy a szövegben benne van: a felek nem támasztanak egymás irányában területi követeléseket. Vö: Бабинєць І. Становлення українсько-угорських міждержавних відносин (1991–1993 рр.). In: *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*.

Megváltoztatta a helyzetet 1999-től két szempontból. Az egyik, hogy 1999. március 12-én Magyarország felvételt nyert a NATO-ba. Ukrán részről viszont ez a lépés megtorpanást okozott az ukrán–magyar kapcsolatokban: a két partner állam közül az egyik teljes jogú tagja lett az euroatlanti szövetségnek, a másik azonban ütközőzónába került. Az ukrán külpolitika számára nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország feltétel nélkül teljesíti Brüsszel, de elsősorban Washington elvárásait, az ukrán–magyar kapcsolatok helyett Ukrajnának inkább az Ukrajna–NATO – illetve Ukrajna–EU – kapcsolatokra kell koncentrálni.³⁸

A másik tényező, hogy Magyarország a politikai kapcsolatokban minden kérdést összeköt a kárpátaljai magyarok ügyével, ami az ukrán–magyar államközi viszony egyik legfontosabb, de nem az egyetlen területe. A hivatalos látogatások terén megváltoztak a hangsúlyok. A kedvezménytörvény, tekintettel éppen az alapszerződésre, nem okozott diplomáciai bonyodalmakat, mint Szlovákia vagy Románia esetében. Oreszt Klimpusz budapesti ukrán nagykövet kijelentette, hogy országa pozitívan és megértéssel viszonyul hozzá.³⁹ Ennek a támogatási gyakorlatnak a jogi hátterét Ukrajnában a nemzeti kisebbségekről szóló törvény (15., 17. cikkelyek), államközi, hivatalközi egyezmények, valamint a kormányközi vegyes bizottságok biztosítják. Ukrajna fontosnak tartja, hogy az államközi kapcsolatok terén és a magánérinkezésben is érvényesüljön a kapcsolat a területén élő nemzetiségek és anyaországaik között.⁴⁰ Hasonló módon (állami és társadalmi szervezeteken keresztül) érkezik támogatás Bulgáriából, Izraelből, Németországból, Lengyelországból, Oroszországból és más országokból is. Tulajdonképpen ez a magyar–magyar kérdésben való párbeszéd legpozitívabb vonatkozása, hiszen minden más tekintetben látszatpolitizálásnak lehettünk tanúi. Ez történt például a Magyar–Ukrán Kisebbségi Vegyes Bizottság ajánlásaival kapcsolatban is.

Az 1998-as, majd 2001-es nagy tiszai árvizek kapcsán, amelyek rendkívül súlyosan érintették Ukrajna nyugati határ menti zónáját, azon belül is

---

Вип. 12. Відп. ред. Степан Віднянський. Київ, Ін-т історії України НАН України, 2003. 85–94.

³⁸ Віталій Білан: *Українсько-угорське співробітництво: формування системи міждержавних відносин у 1990-х роках*. Автореф. дис... канд. іст. наук. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2004.

³⁹ [Sz. L. L.]: Kijev a vízummentesség mellett. *Népszabadság*. 2002. augusztus 23.

⁴⁰ Володимир Євтух: Тенденції етнонаціонального розвитку українського суспільства. *Človek a spoločnosť*. 2001. № 3. <http://www.saske.sk/cas/3-2001/jevtech.html>; az ukrjai kisebbségpolitikai intézmények változásairól: Віктор Котигоренко: Становлення державного етнополітичного менеджменту в Україні. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6 (9). 48–63.

földrajzi helyzetüknél fogva elsősorban a magyarlakta területeket, 2001-től a magas szintű kétoldalú találkozók addigi helyszínei közé bekerültek kárpátaljai települések is, illetve azok összekapcsolódtak a kárpátaljai magyarokat érintő szimbolikus eseményekkel. Így például közösen avatta fel 2002-ben Mádl Ferenc államfő és Anatolij Kinah miniszterelnök Beregszászon a Kárpátaljai Magyar Főiskola Kölcsey Ferenc Szakkollégiumát;⁴¹ 2007-ben Viktor Juscsenko államfő és Gyurcsány Ferenc miniszterelnök Csongoron a magyar iskola új épületét.⁴²

A szimbolikus politizálás részének tekinthetjük a kárpátaljai magyarok ügyének megjelenítését az ukrainai országos politikában, főként a választási csatározásokhoz kötve. Ilyen, amikor Leonyid Kucsma államfő kárpátaljai autonómiáról beszélt, és 2001-ben megszületett egy törvény Kárpátalja különleges (szabad) gazdasági övezetről, amely megtévesztő címevel ellentétben mindössze 737,9 ha területre állapított meg különleges vám- és adószabályokat, valamint a gazdasági tevékenység egyéb rendjét.⁴³ Vagy Viktor Juscsenko 2007 szeptemberében az Ungvári Nemzeti Egyetemen tett látogatása, mely alkalmából egy különleges ikerkötettel ajándékozta meg az egyetem diákjait és a magyar szervezetek jelen levő vezetőit: az impozáns tipográfiájú könyv Petőfi Sándor verseinek ukrán, illetve Tarasz Sevcsenko költészetének magyar nyelvű fordításait tartalmazza Sólom László magyar és Viktor Juscsenko ukrán államfő személyes ajánlásával.⁴⁴ Ugyanígy választási időszakhoz köthető szimbolikus politizálásként fogható fel a magyar–ukrán pártközi együttműködés a 2007. szeptemberi előrehozott parlamenti választások alkalmával. A kárpátaljai magyar pártokat felértékelte Magyarország, hiszen a magyar konzulátuson keresztüli schengeni vízumszerzéshez 2008 augusztusától nincs szükség magyarországi hivatalos meghívóra, hanem csak a magyar igazolvány és valamelyik kárpátaljai magyar szervezet ajánlólevelére.

2004-gyel új fejezet kezdődött a két ország történetében nem csak Magyarországnak az Európai Unióhoz való tényleges csatlakozása kapcsán, hanem mert fordulat következett be a magyar–orosz kapcsolatban, ami közvetlen hatással volt a magyar–ukrán kapcsolatokra is, különösen miután 2008. február 28-án Gyurcsány Ferenc miniszterelnök és Vlagyimir Putyin államfő

---

⁴¹ <http://www.kmtf.uz.ua/tortenet/index.html>

⁴² [szcs]: Ez történt 2007-ben. <http://www.karpatinfo.net/article55063.html>

⁴³ Az Ukrajnában működő szabad gazdasági övezetokről: Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень „СвроРегіо Україна”. Вільна економічна зона. <http://www.eru.org.ua/index.php?page=1262>

⁴⁴ [szcs]: Találkozó az államfővel. *Kárpátalja*. 2007. szeptember 21.

jelenlétében a moszkvai Kremlben aláírták a Déli áramlat gázvezeték magyarországi szakaszának megépítéséről szóló magyar–oroszmegállapodást.

Miközben Ukrajna próbál megkapaszkodni az energiapiacon (mint tranzitország), a belpolitikában a nemzetépítés immár kormányokon átívelő, következetesen keresztülvitt programja, hogy a továbbtanulás lehetőségét csak ukrán nyelven abszolválható emeltszintű érettségihez kötik. A 2008 ősztől regnáló egyik kormánypárt listáján szerepelt az előrehozott választásokon az egyik magyar párt elnöke, míg a másik magyar párt prominense a parlamentből ezúttal kieső szocialisták szárnyai alatt kísérletezett a bejutással, amely párt az előző kormány oktatási miniszterét adta, aki tulajdonképpen a fenti programot elindította. Akkor is nehéznek látszik a jövő, ha a magyarokat Beregszászban alapítványi magyar főiskola, Ungváron pedig a nemzeti egyetemen önálló magyar kar várja, hisz mindkettőnek az emeltszintű érettségi az előszobája.